

Шевчук М.М.

(наук. кер. – ст. викл. Штепа О.О.)

студент V курсу історичного факультету

*Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка*

ЗАКОНИ 12 ТАБЛИЦЬ ЯК ДЖЕРЕЛО РИМСЬКОГО ПРАВА: ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У правовій історії людства римське право посідає унікальне місце, знаменуючи собою найвищу ступінь розвитку античного і всього рабовласницького права. Йому притаманна надзвичайна широта охоплення різноманітних життєвих ситуацій і суспільних відносин. Саме римляни, спираючись на досягнення правової думки і практики попередніх років, вперше детально піддали правовій регламентації та захисту приватну власність, а також інші майнові права та інтереси осіб. Римське право стало базовим для розквіту правової культури світової цивілізації, яке стало спільним надбанням людства, а **римська юриспруденція поклала початок як самостійній науці про право, так і професійній юридичній освіті [2, с. 123].**

Римське право пережило ту рабовласницьку державність (Західну Римську імперію), на основі якої воно склалося і розвинулося. Воно стало діючим правом Східної Римської імперії (Візантії), інших європейських країн наступних історичних епох. В історії римського права виділяють три періоди:

а) найдавніший період (VI-середина III ст. до н. е.), для якого була притаманна полісна замкнутість права, архаїзм його норм, сакральний характер інститутів і бідна джерельна база;

б) класичний період (середина III ст. до н. е.-кінець III ст. н. е.), який характеризується звільненням права від нашарувань патріархальності і релігійності, становленням його як світської юридичної системи. Правові інститути досягають своєї завершеності, а класична юриспруденція дає світові зразки правового аналізу складних соціальних відносин і філігранної юридичної техніки;

в) посткласичний період (IV-VI ст. н. е.). Право ніби застигає на місці, перестає розвиватися і віддзеркалює економічну і політичну кризу рабовласницького суспільства. Позитивною стороною права цієї доби є його систематизація і поступове пристосування до нових, феодалних відносин в умовах Візантійської держави як правонаступниці Римської імперії.

Появу збірника «Закони XII Таблиць» історична традиція відносить до 451-450 рр. до н. е. На той час тлумачниками норм звичаєвого права були жерці-понтифіки - вихідці з патрициїв, які нерідко доволіно тлумачили право на угоду власним інтересам. Тому плебеї поставили вимогу здійснити

Матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції

запис таких норм і надати їм публічного характеру. Під тиском плебеїв у 45 р. до н. е. було обрано комісію із 10 децемвірів для запису законів. Закони були схвалені народними зборами, після чого їх висікли на 12 мідних листах, закріпивши на дерев'яних дошках і виставивши у центрі Риму. Первісний текст законів до нас не дійшов, бо, очевидно, був знищений під час завоювання Риму галлами, але їх зміст був відновлений за працями пізніших римських авторів, які дають посилання на ці закони. У результаті, хоч і не повно, але вдалося реконструювати зміст Законів XII Таблиць. їх не можна вважати кодексом. Це, швидше за все, збірник коротких звичаєвих норм із найголовніших питань суспільного життя Риму [1, с. 14-15.].

У цілому Закони XII Таблиць відображали соціальні відносини римського суспільства в епоху його переходу від первіснообщинного до рабовласницького ладу. Історик і мислитель Тіт Лівій назвав їх «джерелом усього публічного і приватного права». Коментуванню і тлумаченню їхніх положень присвячені численні праці римських юристів.

У Законах знаходимо ряд статей, що зберігали пережитки римської патріархальної общини. Так, в її руках залишалося розпорядження землею. Земельний наділ не можна було заповісти храмам і навіть богам. Земля не повинна була виходити з-під контролю общини, а продовжувала залишатися її власністю. Таким чином, приватна власність на земельні ділянки була обмеженою. Купівля-продаж, успадкування, дарування важливих об'єктів власності - землі, будівель, робочої худоби, рабів перебували під контролем общини.

Зазначені об'єкти належали до так званих манципованих речей, їх відчуження супроводжувалося звичаєвим ритуалом, у кому брали участь, крім продавця і покупця, вагар та п'ять свідків з числа римських громадян. На вагу клали злиток міді, який символізував гроші, покупець торкався рукою придбаної речі (або її символу) та промовляв установлену формулу. Обряд був спрямований на те, щоб ускладнити іноземцям доступ до власності римських громадян. Усі інші речі вважалися неманципованими і відчужувалися спрощеним чином.

Володіти землею і розпоряджатися нею на території Риму міг лише римський громадянин. У Законах детально йдеться про межі земельних наділів, давність володіння ними, порядок успадкування. Захист прав власника забезпечувався суворими покараннями. Так, злодій, винний у нічній крадіжці врожаю, підлягав розп'яттю на дереві. За підпал будинку і зерна, що лежало поряд, на злочинця одягали кайдани, а після побиття публічно спалювали [3].

Як пережиток минулого слід розцінювати фіксацію в Законах охорони патріархальної сім'ї і величезної влади домовладки - глави сімейства. Він мав виняткове право розпоряджатися майном сім'ї, володів практично необмеженою владою над дружиною і всіма нащадками. Батько сімейства міг убити дитину-виродка, емансипувати сина (тобто звільнити його з-під

батьківської влади символічним обрядом продажу у рабство), прогнати з дому дружину [4, с. 167].

Закони забороняли шлюби між патриціями і плебеями. Із стародавніх часів у Римі існували три форми укладення шлюбу – дві стародавні і одна нова. Стародавні здійснювалися в урочистій обстановці і віддавали жінку-наречену під владу чоловіка. У першому випадку шлюб відбувався в релігійній формі, в присутності жерців. Друга форма шлюбу полягала в купівлі нареченої.

Новою формою шлюбу був шлюб «sine manu», тобто «без влади чоловіка». Жінка при цьому мала свободу розлучення і могла забрати особисте майно, яке вона принесла як посаг, а також майно, нажите чи придбане нею під час шлюбу. Специфічною особливістю цього шлюбу було те, що його слід було поновлювати щорічно. Для цього дружина у визначений час на три дні залишала будинок чоловіка і тим самим символічно переривала термін давності шлюбу. За будь-якого шлюбу чоловік міг розпорядитися посагом дружини, для нього розлучення було майже безперешкодним.

Після смерті домовладки майно сім'ї переходило агнатам за законом, а якщо небіжчик залишав заповіт, його слід було суворо дотримуватися. Заповіт мав затверджуватися куріатною або навіть центуріатною коміцією. Вдова небіжчика в усіх випадках одержувала якусь частину майна як для себе, так і на утримання малолітніх дітей. Спадкоємці могли і не ділити майно, а вести господарство спільно.

Особливо детально регламентується в Законах XII Таблиць договір позики. Крім звичайних позичкових операцій, пов'язаних з процентами, заставою та ін., відомий був і так званий нексум, або само-застава боржника. Це положення було скасоване у 326 р. до н. е. Законом Петелія. Відтепер боржник став відповідати перед кредитором лише власним майном.

Крім зобов'язань із договорів, були відомі зобов'язання із спричинення шкоди та протиправних дій взагалі – крадіжки, потрави посівів, знищення чи пошкодження майна [5].

Кримінально-правові постанови Законів XII Таблиць були дуже суворі. Смертною карою карався той, хто зумисне потравив посіви або зібрав врожай з «обробленого плугом поля». Злодія, захопленого вночі, можна було безкарно вбити на місці злочину. «Якщо злодій крав уночі і був убитий на місці, то нехай його вбивство буде вважатися правомірним» (Табл. VIII, ст. 12). Злодій, затриманий вдень, піддавався фізичному покаранню і віддавався потерпілому, що тягло за собою повернення в рабство. Закони XII Таблиць розглядають крадіжку чужого майна не стільки як злочин, що посягав на інтереси держави, скільки як дію, що завдавала приватно-майнову шкоду.

Отже, для свого часу Закони XII Таблиць були широковживаним джерелом для регулювання порівняно простих товарних, сімейних, спадкових та інших відносин. Звідси і та зовнішня повага до них у пізніший час, незважаючи на те, що багато положень стали архаїчними і практика їх застосування або зовсім виключалась, або була мінімальною.

Вони заклали основи римської класичної юриспруденції, творцями якої стали також римські «класичні» юристи - Ульпіан, Папініан, Гай, Модестин та ін. Відходить в минуле юридичний формалізм, котрий пронизував Закони XII Таблиць. Одержують визнання принципи рівності сторін, справедливості, доброї совісті. Коли право суперечить справедливості, говорить Ульпіан, слід надати перевагу останньому, і, таким чином, справедливість матиме перевагу перед жорстким розумінням права.

Література:

1. Батырь К.И. Всеобщая история государств / К. И. Батырь. [Текст] — М.: Рос., 1996. — 431 с.
2. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима / Л. Винничук. [Текст] — М: Высшая школа, 1988. — 423 с.
3. Закони 12 таблиць. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://pidruchniki.com/2008021556552/pravo/zagalna_harakteristika_rimskogo_prava.
4. Ігнатенко А. В. Політична роль армії в Римі в період республіки / А. В. Ігнатенко. — С: Україна, 1973. — 367 с.
5. Підпригора О. А. Римське право [Електронний ресурс] / О. А. Підпригора. — Режим доступу: http://eknigi.org/gumanitarnye_nauki/135381-rimske-pravo-pidruchnik.html.

Сайбеков М.Г.

(наук. кер. – ст. викл. Штепа О.О.)

*магістрант історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка*

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ТА ПРАВОВІ УЯВЛЕННЯ ПРО ОБРАЗ ІДЕАЛЬНОГО ПРАВИТЕЛЯ У ВЕСТ ГОТ- СЬКІЙ ІСПАНІЇ В VI-VII СТ.

Західна Європа дуже зобов'язана тим, хто біля витоків Середньовіччя обробляв занедбану освітню ниву, людям, які стали «золотим ланцюжком поєднання часів». Творча спадщина Ісидора Севільського і Брауліона Сарагоського завершила і підсумувала перехідний етап від пізньої Античності до раннього Середньовіччя, демонструючи нам особливий тип мислення вченої людини вже нової епохи. І тому, мабуть, не сліднаголошувати на зникненні (чи занепаді) античної культури в даний період, а варто вивчати нові теоретичні та світоглядні засади молодій середньовічній науки, а також принципово нову педагогічну модель.

Тому наша стаття присвячена Вестготській Іспанії в VI-VIIст. н.е., а саме формуванню її політико-правових і морально-ціннісних уявлень.